

Apjir/ e-ISSN: 2602-2893

Cilt: 9, Sayı: 2, 2025, ss. 454-468/ Volume: 9, Issue: 2, 2025, pp. 454-468

Journal homepage: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/apjir>

ARAŞTIRMA MAKALESİ/RESEARCH ARTICLE

İBNÜ'T-TARÂVE'NİN EBÛ ALÎ EL-FÂRİSÎ'YE NAHİV ALANINDA YÖNELTTİĞİ BAZI ELEŞTİRİLER (RİSÂLETÜ'L-İFSÂH İSİMLİ ESER ÖRNEĞİNDE)

Mahfuz GEYLANİ

Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı, Çanakkale
Assoc. Prof. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Theology, Department of Arabic Language and Rhetoric,

Çanakkale/Türkiye

mahfuz@comu.edu.tr

orcid.org/0000-0001-6148-4342

ror.org/05rsv8p09

Öz

Ebû Alî el-Fârisî nahiv, lügat ve edebiyat alanında dönemin önde gelen alimlerindendir. Nahiv, sarf ve lügat alanında kıymetli eserler kaleme almıştır. Nahiv ilminde telif etmiş olduğu önemli eserlerden biri de *el-İzâh fi'n-Nahiv* adlı eserdir. Birçok nahivcinin ilgisini çeken eser üzerinde şerh ve ta'lik cinsinden pek çok çalışma yapılmıştır. Dil bilginlerinden İbn Berrî, el-Hasan el-Kaysî, Abdulkâhîr Cürcânî ve İbn Hişâm el-Hadrâvî eser üzerine şerh yazmışlardır. Dil bilginlerinden İbnü't-Tarâve (ö. 528/1134), Ebû Alî el-Fârisî'nin (ö. 377/987) *el-İzâh fi'n-Nahiv* adlı eserinde kullanmış olduğu bazı ifadeler ve gramer ile ilgili yer verdiği bazı örneklerden dolayı kendisine tenkitlerde bulunmuş ve eleştirilerini *Risâletü'l-İfsâh bi ba'zi mâ câe mine'l-hatai fi'l-İzâh* adlı eserinde zikretmiştir. İbnü't-Tarâve, bu eleştirilerinde Sîbeveyhi'nin (ö. 180/796) *el-Kitâb* adlı eserini referans kaynağı olarak göstermiştir. Endülü'sün önemli dil bilginlerinden olan İbnü't-Tarâve, nahiv, lügat ve edebiyat alanında dönemin önde gelen alimlerindendir. Öğrencilerinden birçoğu kendisinin Müberred'ten daha alim olduğunu söylemişlerdir. Nahiv ilminde cumhura muhalif olduğu kendine has görüşlere sahip olmuştur. Bu makalede öncelikle Ebû Alî el-Fârisî ve İbnü't-Tarâve'nin hayatı ve ilmî kişiliklerinden bahsedilecek ardından İbnü't-Tarâve'nin çalışma konumuzu oluşturan *Risâletü'l-İfsâh bi ba'zi mâ câe mine'l-hatai fi'l-İzâh* adlı eserinde yer verdiği dilbilimsel tenkitler ele alınacaktır. Makale boyutunu aşmaması için bu çalışmamızda eserde zikredilen eleştirilerin bir kısmına yer verilecektir.

Anahtar kelimeler: Arap Dili ve Belâgatı, Eleştiri, Ebû Alî el-Fârisî, İbnü't-Tarâve, *Risâletü'l-İfsâh*.

**İBNÜ’T-TARÂVE’NİN EBÛ ALÎ EL-FÂRİSÎ’YE NAHİV ALANINDA YÖNELTTİĞİ BAZI
ELEŞTİRİLER (RİSÂLETÜ’L-İFSÂH İSİMLİ ESER ÖRNEĞİNDE)**

**SOME CRITICISMS DIRECTED BY IBN AL-TARÂWA TO ABÛ ALÎ AL-FÂRÎSÎ IN THE FIELD OF
GRAMMAR (IN THE EXAMPLE OF THE WORK TITLED RÎSÂLAT AL-İ’IFSÂH)**

Abstract

Abû 'Alî al-Fârisî was one of the leading scholars of the period in the fields of grammar, linguistics and literature. He wrote valuable works in the fields of grammar, spoken language and spelling. One of his important works in the science of grammar is *al-İzâh fi'n-Nahw*. This work attracted the attention of many grammarians, and many works in the form of commentary and *ta'lik* were made on it. Ibn Berrî, al-Hasan al-Qaysî, Abdulkâhir Jurjânî and Ibn Hishâm al-Hadrâwî wrote commentaries on the work. Ibn al-Tarâwah (d. 528/1134), one of the linguistic scholars, criticized Abû 'Alî al-Fârisî (d. 377/987) for some of the expressions and grammatical examples he used in his work *al-İzâh fi al-Nahw* and mentioned his criticisms in his work *Risâlat al-ifsâh bi ba'zi mâ câa mine al-hatai fi al-İzâh*. In these criticisms, Ibn al-Tarâwah cited al-Sibawayh's (d. 180/796) *al-Kitâb* as a source of reference. In this article, firstly, the life and scholarly personalities of Abû 'Alî al-Fârisî and Ibn al-Tarâwah will be mentioned, and then the linguistic criticisms of Ibn al-Tarâwah in his *Risâlat al-ifsâh bi ba'zi mâ jâ'a mine al-hatai fi al-İzâh* will be discussed. In order not to exceed the size of the article, this study will include some of the criticisms mentioned in the work.

Keywords: *Arabic Language and Rhetoric, Criticism, Abu Ali al-Fârisî, Ibn al-Tarawa, Risâletü'l-ifsâh.*

Atıf / Cite as: Geylani, Mahfuz. “İbnü’t-Tarâve’nin Ebû Alî El-Fârisî’ye Nahiv Alanında Yönelttiği Bazı Eleştiriler (Risâletü’l-İfsâh isimli Eser Örneğinde)”. *Apjir* 9/2 (Ağustos 2025), 454-468.

Giriş

Dil alimleri gramer kurallarını ele alan eserler yazmışlardır. Gramer kurallarını detaylı bir şekilde ele alan dil bilginlerinden birisi de Ebû Alî el-Fârisî (ö. 377/987)’dir. Ebû Alî el-Fârisî yaşadığı dönemin meşhur dil bilginlerinden olmuş, kendisinden sonra İbn Cinnî (ö. 392/1002) gibi önemli bir dil bilginini yetiştirmiş ve nahiv ilminde üzerine birçok şerh yazılan *el-İzâh fi'n-Nahv* isminde değerli bir eser yazmıştır. İbn Berrî’nin (ö. 582/1187) *Şerhu şevâhidi’l-İzâh*, el-Hasan el-Kaysî’nin *İzâhu şevâhidi’l-İzâh*, Abdulkâhir Cürçânî’nin (ö. 471/1078) *el-Muktasid* ve İbn Hişâm el-Hadrâvî’nin (ö. 646/1248) *Gururu’l-isbâh fi şerhi ebyâtî’l-İzâh* adlı eserleri üzerine yazılmış olan şerhlerden bazılarıdır. Önemli dil bilginlerinden olan Ebû Alî el-Fârisî bazı görüşlerinden dolayı eleştirilmiştir. Endülüs’ün önemli dil bilginlerinden İbnü’t-Tarâve (ö. 528/1134) Ebû Alî el-Fârisî’nin *el-İzâh fi'n-Nahv* adlı eserine yönelik eleştirilerini kaleme aldığı *Risâletü’l-ifsâh bi ba’zi mâ câe mine’l-hatai fi’l-İzâh* adlı eserinde zikretmiştir. İbnü’t-Tarâve, Ebû Alî el-Fârisî’nin eserinde yanlış gördüğü bazı ifadeler veya bazı örneklerdeki hatalı kullanımlar sebebiyle kendisini eleştirmiş ve bu eleştirilerinde Sîbeveyhi’nin (ö. 180/796) *el-Kitâb* adlı eserini referans kaynağı olarak göstermiştir.

1. Ebû Alî el-Fârisî ve İbnü't-Tarâve'nin Hayatlarına ve İlmî Kişiliklerine Kısa Bir Bakış

Tam ismi Hasan b. Ahmed b. Abdilgaffâr b. Süleymândır. Künyesi Ebû Alî olup “en-Nahvî” ve “el-Fârisî” nisbeleri ile anılmıştır.¹ Zeccâc (ö. 311/923), İbnü's-Serrâc (ö. 316/929)² ve Mebremân'dan (ö. 345/956) ders almıştır.³

Öğrencilerinden birçoğu kendisinin Müberrid'ten (ö. 286/900) daha âlim olduğunu ileri sürmüşlerdir.⁴ İbn Cinnî (ö. 392/1002), Alî b. İsâ er-Rebiî⁵ ve Ebu'l-Hasan ez-Za'ferânî (ö. 393/1003) kendisinden ders almışlardır.⁶ Nahiv ilminde önde gelen dil âlimlerindendir.⁷ Ebû Alî el-Fârisî 377/987 yılında Bağdat'ta vefat etmiştir.⁸ Ebû Alî el-Fârisî'nin telif etmiş olduğu eserlerinden bazıları şunlardır:⁹

Kitâbu'l-hucce, Kitâbu't-tezkire, Kitâbu ebyâtî'l-i' râb, Kitâbu şerhi ebyâtî'l-îzâh, Kitâbu muhtasari 'avâmilu'l-i' râb, el-İğfâl, el-Hucce, et-Tekmile fi't-tasrîf, el-Mesâilu'l-Bağdâdiyye, el-îzâh fi'n-nahv, el-Mesâilu'l-Basriyye.

İbnü't-Tarâve'nin asıl adı ise Süleymân b. Muhammed b. Abdillâhtır. Künyesi Ebu'l Hüseyin olup “en-Nahvî”¹¹, “es-Sebâî”¹² ve “el-Mâlekî”¹³ nisbeleriyle anılmıştır. İbnü't-

¹ Ebu'l-Ferec Muhammed b. Ebî Yakûb İshâk b. Muhammed b. İshâk İbn Nedîm, *el-Fihrist* (Beyrût: Dâru'l-Marife, ts.), 95; Celâduddîn Abdurrahmân es-Suyûtî, *Buğyetu'l-vu'ât fi tabakâti'l-lugaviyyîn ve'n-nuhât*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhim (Beyrût: el-Mektebetu'l-'Asriyye, ts.), 1/496; Ebu'l-Berekât Kemâluddîn Abdurrahmân b. Muhammed el-Enbârî, *Nüzhetu'l-elibbâ fi tabakâti'l-udebâ*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhim (Kâhire: Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, 1418/1998), 274.

² İbnü'l-Enbârî, *Nüzhetu'l-elibbâ fi tabakâti'l-udebâ*, 274.

³ Suyûtî, *Buğyetu'l-vu'ât fi tabakâti'l-lugaviyyîn ve'n-nuhât*, 1/496.

⁴ İbnü'l-Enbârî, *Nüzhetu'l-elibbâ fi tabakâti'l-udebâ*, 274.

⁵ Suyûtî, *Buğyetu'l-vu'ât fi tabakâti'l-lugaviyyîn ve'n-nuhât*, 1/496.

⁶ İbnü'l-Enbârî, *Nüzhetu'l-elibbâ fi tabakâti'l-udebâ*, 274.

⁷ İbnü'l-Enbârî, *Nüzhetu'l-elibbâ fi tabakâti'l-udebâ*, 274.

⁸ Suyûtî, *Buğyetu'l-vu'ât fi tabakâti'l-lugaviyyîn ve'n-nuhât*, 1/497.

⁹ İbn Nedîm, *el-Fihrist*, 95.

¹⁰ İbnü'l-Ebbâr, *el-Muktadab min kitâbi tuhfetu'l-kadîm*, thk. İbrâhim el-Ebyârî (Kâhire: Dâru'l-Kutubi'l-Mısırî; Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-Lübnânî, 1410/1989), 64; Abdalbâkî b. Abdilmecîd el-Yemânî, *İşâretu't-tayîn ve terâcimu nuhâti ve'l-lugaviyyîn*, thk. Abdilmecîd Deyyâb (Riyâd: Şirketu Tıbbâ'atu'l-'Arabiyye, 1406/1986), 135; Ziriklî, *el-'A'lâm* (Beyrût: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 2002), 3/132; Selâhuddîn Halîl b. Aybeg es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, thk. Ahmed el-Arnâvûd-Tezkî Mustafâ (Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1420/2000), 15/257; Dabbî, *Buğyetu'l-mültemis fi târihi ricâli ehlî'l-Endelüs*, thk. İbrâhim el-Ebyârî (Kâhire: Dâru'l-Kutubu'l-Mısırî; Dâru'l-Kutubu'l-Lübnânî, 1410/1989), 2/387.

¹¹ Cemâluddîn Ebu'l-Hasan Alî b. Yûsuf el-Kiftî, *İnbâhu'r-ruvât alâ enbâhi'n-nuhât*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhim (Kâhire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî; Beyrût: Müessesetu'l Kutubu's-Sekkâfiyye, 1406/1986), 4/113.

¹² İbnü'l-Ebbâr, *el-Muktadab min kitâbi tuhfetu'l-kadîm*, 64; Ziriklî, *el-'A'lâm*, 3/132.

¹³ Ziriklî, *el-'A'lâm*, 3/132.

İBNÜ'T-TARÂVE'NİN EBÜ ALÎ EL-FÂRİSÎ'YE NAHİV ALANINDA YÖNELTİĞİ BAZI ELEŞTİRİLER (RİSÂLETÜ'L-İFSÂH İSİMLİ ESER ÖRNEĞİNDE)

Tarâve ismi ile meşhur olmuştur.¹⁴ Aslen Mâlekalıdır.¹⁵ Nahiv, lügat ve edebiyat alanında dönemin önde gelen alimlerindenidir.¹⁶ Nahiv ilmini Ebu'l-Haccâc el-A'lam, Ebu Bekr er-Reşâi ve Ebû Mervâ b. Sirâc'tan öğrenmiştir.¹⁷ A'lem eş-Şentemirî (ö. 476/1084) ve Abdülmelik es-Sirâc'tan da Sîbeveyhi'nin (ö. 180/796) el-Kitâb adlı eserini okumuştur. Nahiv ilminde cumhura muhalif kendine has görüşlere sahip olmuştur. Ebu'l-Velîd el-Bâcî (ö. 474/1081)'den bazı rivayetlerde bulunmuştur. Süheylî (ö. 581/1185)¹⁸, el-Kâdî İyâz (ö. 544/1149)¹⁹ ve Ebû Bekr b. Samhûn el-Kurtubî²⁰ kendisinden rivayette bulunmuşlardır. 528/1134 yılında²¹ Endülüste²² vefat etmiştir. İbnü't-Tarâve'nin kaynaklarda adı geçen eserlerinden bazıları ise şunlardır:

et-Terşîh fi'n-Nahv,²³ *el-Mukaddimât 'alâ Kitâbi Sîbeveyhi*,²⁴ *Makâle fi'l-ism ve'l-müsemma*,²⁵ *Risâletü'l-ifsâh*.²⁶

2. Risâletü'l-ifsâh Adlı Eser

2.1. Eserin Adı

Çalışma konumuzu oluşturan eserin tam ismi *Risâletü'l-ifsâh bi ba'zi mâ câe mine'l-hatai fi'l-İzâh* şeklindedir.

2.2. Eserin Baskısı

Eser Dr. Hâtim Sâlih ed-Dâmin tahkîki ile Âlimül-Kütüb tarafından 1416/1996 yılında basılmıştır.

2.3. Eserin Yazmaları

Söz konusu eserin tek bir yazma nüshası İspanya'da bulunan Escorial Kütüphanesi bünyesinde muhafaza edilmektedir.²⁷

¹⁴ Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, 15/257; Dabbî, *Buğyetu'l-mültemis fi târihi ricâli ehli'l-Endelüs*, 2/387.

¹⁵ el-Yemânî, *İşâretu't-tayîn ve terâcimu-nuhati ve'l-lugaviyyîn*, 135.

¹⁶ Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, 15/257.

¹⁷ el-Yemânî, *İşâretu't-tayîn ve terâcimu-nühâti ve'l-lugaviyyîn*, 135.

¹⁸ el-Yemânî, *İşâretu't-tayîn ve terâcimu nuhati ve'l-lugaviyyîn*, 135.

¹⁹ Suyûtî, *Buğyetu'l-vu'ât fi tabakâti'l-lugaviyyîn ve'n-nuhât*, 1/602.

²⁰ El-Yemânî, *İşâretu't-tayîn ve terâcimu-nuhati ve'l-lugaviyyîn*, 135.

²¹ İbnu'l-Ebbâr, *el-Muktadab min kitâbi tuhfetu'l kadîm*, 64; Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, 15/257.

²² Kıftî, *İnbâhu'r-ruvât alâ enbâhi'n-nuhât*, 4/113.

²³ Ziriklî, *el-'A'lâm*, 3/132.

²⁴ Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, 15/257.

²⁵ Suyûtî, *Buğyetu'l-vu'ât fi tabakâti'l-lugaviyyîn ve'n-nuhât*, 1/602; Ziriklî, *el-'A'lâm*, 3/132.

²⁶ el-Yemânî, *İşâretu't-tayîn ve terâcimu-nuhati ve'l-lugaviyyîn*, 135.

²⁷ İbnü't-Tarâve, *Risâletü'l-ifsâh bi ba'zi mâ câe mine'l-hatai fi'l-İzâh*, thk. Hâtim Sâlih ed-Dâmin (Beyrût: Alimul-Kutub, 1416/1996), (Muhakkikin mukaddimesi), 5.

3. İbnü't-Tarâve'nin Ebû Alî el-Fârisî'ye Yönelttiği Bazı Dilbilimsel Tenkitler

İbnü't-Tarâve, çoğunlukla nahvin genel konuları bağlamında ve az da olsa kullanılan ifadeler konusunda Ebû Alî el-Fârisî'ye yönelik tenkitlerde bulunmuştur. İbnü't-Tarâve, Ebû Alî el-Fârisî'yi tenkit ederken *الصَّوَابُ مَا قَالَهُ سِيبَوَيْهٍ* “doğru olan Sîbeveyh'in görüşüdür”²⁸, *لِيُعْذِرَهُ مِنَ الصَّوَابِ* “O'nun doğru olandan uzaklığı nedeniyle”²⁹ “هَذَا الْوَهْمُ” “şaşılacak bir durum”³⁰ *مِنْ الْعَجَبِ* “Bu, doğru olandan uzak bir yanılıştır”³¹ *الْبُعِيدُ مِنَ الصَّوَابِ* “hata etmiştir”³², *وَمَنْ زَعَمَ* “kim iddia ederse”³³, *يَزْعُمُ* “iddia ediyor”³⁴, *مُفْتَقِرٌ إِلَى الْإِصْلَاحِ خَارِجٌ عَنْ سَنَنِ الصَّوَابِ* “düzeltilmeye muhtaç, doğru yolun dışına çıkmış”³⁵, *هَذَا الْمَعْنَى سَخِيفٌ* “bu anlam faydasız”³⁶, *لَمْ يَرِدْ بِهِ نَظْمٌ وَلَا نَثْرٌ* “bu, nazımda ve nesirde yer almaz”³⁷, *خَطَأٌ* “(bu kullanım) hatalı”³⁸ şeklinde ifadeler kullanmıştır.

İbnü't-Tarâve'nin Ebû Alî el-Fârisî'ye yönelttiği tenkitlerden bazıları şunlardır:

3.1. Kelimenin Taksimi Konusunda Yönelttiği Eleştiriler

Kelime gramer kitaplarında üç kısımda incelenmiştir. İbnü't-Tarâve, kelimenin üç kısma ayrılması konusunda Sîbeveyhi'nin *el-Kitâb* adlı eserinde geçen *وَحَرْفٌ وَفِعْلٌ وَاسْمٌ* “kelime isim, fiil ve harftir”³⁹ şeklindeki ifadenin Ebû Alî el-Fârisî'nin *el-İzâh* adlı eserinde geçen *الْكَلِمُ يَتَأَلَّفُ مِنْ ثَلَاثَةِ أَشْيَاءَ اسْمٍ وَفِعْلٍ وَحَرْفٍ* “kelime isim, fiil ve harf olmak üzere üç şeyden oluşur” şeklindeki ifadesinden daha makul ve akla uygun olduğunu ifade etmiştir.⁴⁰

²⁸ İbnü't-Tarâve, *Risâletü'l-İfsâh bi ba' zi mâ câe mine'l-hatai fi'l-İzâh*, 19.

²⁹ İbnü't-Tarâve, *Risâletü'l-İfsâh bi ba' zi mâ câe mine'l-hatai fi'l-İzâh*, 24.

³⁰ İbnü't-Tarâve, *Risâletü'l-İfsâh bi ba' zi mâ câe mine'l-hatai fi'l-İzâh*, 28.

³¹ İbnü't-Tarâve, *Risâletü'l-İfsâh bi ba' zi mâ câe mine'l-hatai fi'l-İzâh*, 26.

³² İbnü't-Tarâve, *Risâletü'l-İfsâh bi ba' zi mâ câe mine'l-hatai fi'l-İzâh*, 35.

³³ İbnü't-Tarâve, *Risâletü'l-İfsâh bi ba' zi mâ câe mine'l-hatai fi'l-İzâh*, 26.

³⁴ İbnü't-Tarâve, *Risâletü'l-İfsâh bi ba' zi mâ câe mine'l-hatai fi'l-İzâh*, 34.

³⁵ İbnü't-Tarâve, *Risâletü'l-İfsâh bi ba' zi mâ câe mine'l-hatai fi'l-İzâh*, 32.

³⁶ İbnü't-Tarâve, *Risâletü'l-İfsâh bi ba' zi mâ câe mine'l-hatai fi'l-İzâh*, 35.

³⁷ İbnü't-Tarâve, *Risâletü'l-İfsâh bi ba' zi mâ câe mine'l-hatai fi'l-İzâh*, 38.

³⁸ İbnü't-Tarâve, *Risâletü'l-İfsâh bi ba' zi mâ câe mine'l-hatai fi'l-İzâh*, 41.

³⁹ Ebû Bîşr Sîbeveyhi Amr b. Osmân b. Kanber, *el-Kitâb*, thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn (Beyrût: Âlimu'l-Kutub, ts.), 1/12.

⁴⁰ İbnü't-Tarâve, *Risâletü'l-İfsâh bi ba' zi mâ câe mine'l-hatai fi'l-İzâh*, 17.

3.2. Eksik Ya da Yanlış İfadelerin Kullanımı Konusunda Yönelttiği Eleştiriler

3.2.1. Fiilin Kısımları

İbnü't-Tarâve'nin Ebû Alî el-Fârisî'yi eleştirdiği hususlardan biri fiilin kısımları hakkında kullandığı ifade ile ilgilidir. İbnü't-Tarâve, Ebû Alî el-Fârisî *el-İzâh* adlı eserinde *الْفِعْلُ يُنْقَسِمُ بِانْقِسَامِ الْحَدَثِ* “fiil zaman açısından ayrılır” ifadesi yerine *الْفِعْلُ يُنْقَسِمُ بِانْقِسَامِ الزَّمَانِ* “fiil hades (eylem) açısından ayrılır” ifadesini kullanmasının daha doğru bir ifade olduğunu belirtmiştir. İbnü't-Tarâve, bu konudaki görüşünü Sîbeveyhi'nin *el-Kitâb* adlı eserinde fiilden hades isimlerinden alınan örnekler olarak bahsettiği ve zamandan bahsetmediği şeklinde delillendirmiştir.⁴¹

3.2.2. Temyîz

Ebû Alî el-Fârisî, temyîz konusunda *أَسْمَاءُ الْأَعْدَادِ لِإِبْهَامِهَا مِنْ حَيْثُ كَانَتْ تَقَعُ عَلَى جَمِيعِ الْمَعْدُودَاتِ* “sayı isimleri tüm sayılanları kapsamı nedeniyle, belirsizlik niteliği taşımaktadırlar” ifadesini kullanmıştır. Ancak İbnü't-Tarâve'ye göre Ebû Alî el-Fârisî *لَا تَبْهَاهَا* “zira, sayı isimleri, tüm sayılanlar bağlamında belirsizlik arz etmektedir” ifadesini zikretmiş olsaydı *جَمِيعِ الْمَعْدُودَاتِ* ifadesini kullanmasına gerek kalmazdı.⁴²

3.2.3. Aded

Ebû Alî el-Fârisî, aded bahsinde başlık olarak *بَابُ الْعَدَدِ* şeklinde bir ifade kullanmıştır. İbnü't-Tarâve ise *الْعَدْدُ* sözcüğünün yerine *الْعَدُّ* veya *الْعِدَّةُ* sözcüklerinin kullanılmasının daha doğru olduğunu ifade etmiştir.⁴³

3.2.4. Harf-i Cerden Sonra Mecrûr Olan İsim

Ebû Alî el-Fârisî, zâid olarak gelen *مِنْ* harfi için *مَا جَاءَنِي مِنْ أَحَدٍ* örneğini zikretmiştir. İbnü't-Tarâve, zikri geçen örnekte *مِنْ أَحَدٍ* sözcüğünün yerine *مِنْ رَجُلٍ* sözcüğünün zikredilmesinin daha evlâ olduğunu ifade etmiştir.⁴⁴

⁴¹ İbnü't-Tarâve, *Risâletü'l-İfsâh bi ba' zi mâ câe mine'l-hatai fi'l-İzâh*, 21.

⁴² İbnü't-Tarâve, *Risâletü'l-İfsâh bi ba' zi mâ câe mine'l-hatai fi'l-İzâh*, 82.

⁴³ İbnü't-Tarâve, *Risâletü'l-İfsâh bi ba' zi mâ câe mine'l-hatai fi'l-İzâh*, 117.

⁴⁴ İbnü't-Tarâve, *Risâletü'l-İfsâh bi ba' zi mâ câe mine'l-hatai fi'l-İzâh*, 86.

3.2.5. Üç Mef'ûle Müteaddî Olan Fiiller

Ebû Alî el-Fârisî, üç mef'ûle müteaddî olan fiiller konusunda صَارَ الْفَاعِلُ مَفْعُولًا أَوْ لَا فَتَعَدَّى “fâil birinci mef'ûl oldu fiil üç mef'ûle müteaddî oldu” şeklinde bir ifade kullanır. İbnü't-Tarâve ise Ebû Alî el-Fârisî'nin kullanmış olduğu صَارَ الْفَاعِلُ مَفْعُولًا “fâil birinci mef'ûl oldu” ifadesinin uygun bir ifade olmadığı bunun yerine صَارَ الْمَرْفُوعُ مَنْصُوبًا “merfu‘ mansûb oldu” ifadesinin kullanılmasının daha doğru olduğunu belirtmiştir.⁴⁵

3.2.6. Mef'ûlün Fîh

Ebû Alî el-Fârisî, جَمِيعُ الْأَفْعَالِ يَتَعَدَّى إِلَى جَمِيعِ ظُرُوفِ الزَّمَانِ “bütün fiiller bütün zaman zarflarına müteaddî olur” ifadesini mef'ûlün fîh konusunu anlatırken kullanır. İbnü't-Tarâve ise, جَمِيعُ الْأَفْعَالِ يَتَعَدَّى إِلَى أَشْمَاءِ الزَّمَانِ “bütün fiiller zaman isimlerine müteaddî olur” şeklinde bir ifade kullanılması gerektiğini söylemiştir.⁴⁶

3.2.7. İstisnâ

a. Ebû Alî el-Fârisî, istisnâ konusunu anlatırken لَيْسَ يَخْلُو الْإِسْتِثْنَاءُ مِنْ أَنْ يَكُونَ فِي كَلَامٍ “istisnâ ya olumlu veya olumsuz bir ifadede gelir” şeklinde bir ifade kullanmıştır. Ancak İbnü't-Tarâve, cümlede geçen أَوْ غَيْرِ مُوجِبٍ ifadesi yerine أَوْ مَنفِيٍّ ifadesinin kullanılmasının daha evlâ olduğunu belirtmiştir.⁴⁷

b. Ebû Alî el-Fârisî, أَوْ غَيْرِ تَامٍ فَإِنَّهُ لَا يَخْلُو أَنْ يَكُونَ تَامًا فَإِنْ كَانَ الْكَلَامُ غَيْرِ مُوجِبٍ “şayet ifade olumsuz ise bu durumda istisnâ tam veya nâkıs olur” ifadesini kullanır. Ancak İbnü't-Tarâve, أَوْ غَيْرِ تَامٍ ifadesinin yerine ناقصاً ifadesinin kullanılmasını tercih etmiştir. Bu ifadenin hem daha kısa hem de delâletinin daha açık olduğunu belirtmiştir.⁴⁸

3.2.8. Kasem

Ebû Alî el-Fârisî, بَا (ب) edatının kasem anlamını ifade ettiğini anlatırken الْبَاءُ الَّتِي أَضَافَتْ “Bâ” (ب) edatı yemini kendisi ile yemin edilen şeye (mahlûfun bih) bağlar” şeklinde ifade kullanmıştır. İbnü't-Tarâve ise bunun yerine الْبَاءُ مَعْنَاهَا الْإِلْصَاقُ “Bâ

⁴⁵ İbnü't-Tarâve, *Risâletü'l-İfsâh bi ba' zi mâ câe mine'l-hatai fi'l-Îzâh*, 59, 60.

⁴⁶ İbnü't-Tarâve, *Risâletü'l-İfsâh bi ba' zi mâ câe mine'l-hatai fi'l-Îzâh*, 61.

⁴⁷ İbnü't-Tarâve, *Risâletü'l-İfsâh bi ba' zi mâ câe mine'l-hatai fi'l-Îzâh*, 78.

⁴⁸ İbnü't-Tarâve, *Risâletü'l-İfsâh bi ba' zi mâ câe mine'l-hatai fi'l-Îzâh*, 78.

İBNÜ'T-TARÂVE'NİN EBÛ ALÎ EL-FÂRİSÎ'YE NAHÎV ALANINDA YÖNELTTİĞİ BAZI ELEŞTİRİLER (RİSÂLETÜ'L-İFSÂH İSİMLİ ESER ÖRNEĞİNDE)

(ب) edatının anlamı ılsaktır (bitiştirmekdir)” ifadesinin kullanılmasının daha doğru olduğunu belirtmiştir.⁴⁹

3.2.9. Tesniye (İkil)

Ebû Alî el-Fârisî, كَلَّا sözcüğü hakkında لَيْسَ بِتَّيْنَةٍ müfred bir isimdir, tesniye değildir” ifadesini kullanır. İbnü't-Tarâve, كَلَّا sözcüğünün tesniye olma ihtimalinin hiç kimsenin hatırına gelmeyecek kadar zayıf olduğu gerekçesiyle وَ لَيْسَ بِتَّيْنَةٍ “tesniye değildir” kaydına ihtiyaç olmadığını söylemiştir.⁵⁰

3.2.10. Sakin Harf ile İbtidâ

Ebû Alî el-Fârisî, kelime ile ibtidâ konusunda لَا يُبْتَدَأُ بِحَرْفٍ سَاكِنٍ فِي اللَّغَةِ الْعَرَبِيَّةِ “Arap dilinde sakin harf ile ibtidâ olunmaz” şeklinde bir ifade kullanmıştır. İbnü't-Tarâve ise Ebû Alî el-Fârisî'nin bu ifadesinin hatalı olduğunu sadece Arap dilinde değil diğer dillerde de sakin harf ile ibtidâ olunmasının caiz olmadığını ifade etmiştir.⁵¹

3.3. İ' râb Konusunda Yönelttiği Eleştiriler

3.3.1. كَلَّا Sözcüğünün İ' râbı

Ebû Alî el-Fârisî, كَلَّا جَاءَنِي الرَّجُلَانِ كِلَاهُمَا örneğinde كَلَّا sözcüğünde geçen “elif” harfinin مُسْلِمَانِ sözcüğünde geçen “elif” harfinin mesabesinde olduğunu ifade etmiştir. Ancak İbnü't-Tarâve, كَلَّا sözcüğünde geçen “elif” harfinin رَحًا ve مَعَى sözcüklerinde geçen “elif” harfinin mesabesinde olduğunu ayrıca Ebû Alî el-Fârisî'nin bu konudaki görüşünün doğruluktan uzak ve Sîbeveyhi'nin el-Kitâb adlı eserinde yer verdiği bilgilere muhalif olduğunu belirtmiştir.⁵²

3.3.2. İsimlerin İ' râbı

İbnü't-Tarâve, Ebû Alî el-Fârisî'nin isimlerin irâbı konusunda zikretmiş olduğu زَيْدُ الْخُبَرِ كَلُّهُ örneğinin anlamını hiç kimsenin bilmediğini iddia etmiştir.⁵³

⁴⁹ İbnü't-Tarâve, *Risâletü'l-İfsâh bi ba' zi mâ câe mine'l-hatai fi'l-İzâh*, 91.

⁵⁰ İbnü't-Tarâve, *Risâletü'l-İfsâh bi ba' zi mâ câe mine'l-hatai fi'l-İzâh*, 110.

⁵¹ İbnü't-Tarâve, *Risâletü'l-İfsâh bi ba' zi mâ câe mine'l-hatai fi'l-İzâh*, 104.

⁵² İbnü't-Tarâve, *Risâletü'l-İfsâh bi ba' zi mâ câe mine'l-hatai fi'l-İzâh*, 24, 25.

⁵³ İbnü't-Tarâve, *Risâletü'l-İfsâh bi ba' zi mâ câe mine'l-hatai fi'l-İzâh*, 33.

3.3.3. Meczûmâtların i' râbı

Ebû Alî el-Fârisî, فَأَنْتَ مُكْرَمٌ مَحْمُولٌ cümlesinde “fa” edatından sonra gelen أَنْتَ ve مُكْرَمٌ sözcüklerinin mahallen meczûm olduğunu iddia etmiştir. İbnü't-Tarâve ise isimlerde cezmin caiz olmadığını söyleyerek Ebû Alî el-Fârisî'nin bu konuda bariz bir şekilde hata ettiğini ifade etmiştir.⁵⁴

3.4. Nahvin Genel Konuları Bağlamında Yönelttiği Eleştiriler

3.4.1. İsim ile İbtidâ

İbnü't-Tarâve, Ebû Alî el-Fârisî'nin isimlerin cümlede başında zikredilmesi konusunda zikretmiş olduğu كُلُّ رَجُلٍ فِي الدَّارِ فَمُكْرَمٌ örneğinde geçen مُكْرَمٌ sözcüğünün başında “fâ” (ف) edatının zikredilmesinin caiz olmadığını belirtmiştir.⁵⁵

3.4.2. Ta' accüb

زَيْدٌ “Zeyd ne güzel” örneğinde geçen زَيْدٌ sözcüğü Ebû Alî el-Fârisî'ye göre fâil konumunda olup örnekte geçen “bâ” (ب) edatı كَفَى بِاللّٰهِ شَهِيداً “Şahit olarak Allah yeter”⁵⁶ ayetinde geçen “bâ” (ب) edatı mesabesindedir. Ancak İbnü't-Tarâve, bu görüşün zayıf olduğunu ayette geçen “bâ” (ب) edatının atılması ile ayetin anlamının daha anlaşılır hale geleceği ancak أَحْسَنُ بَرِّدٍ örneğinde geçen “bâ” (ب) edatının atılması durumunda bu durumun telaffuzu zorlaştırdığını belirtmiştir.⁵⁷

3.4.3. Fiil Gibi Amel Eden Masdar

Tenkide mahal olan konulardan biri de fiil gibi amel eden masdar hakkındadır.

a. Ebû Alî el-Fârisî, وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَهُمْ رِزْقًا مِنَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ شَيْئاً “Allah'ı bırakıp da kendilerine göklerden ve yerden en küçük bir rızık sağlama imkânı olmayan şeylere mi tapıyorlar?” âyetinde geçen شَيْئاً sözcüğünün رِزْقًا sözcüğü ile mansup olduğunu ifade etmiştir. İbnü't-Tarâve, Ebû Alî el-Fârisî'nin bu konuda hata ettiğini söyleyerek رِزْقًا sözcüğünün الطَّحْنِ ve الرَّغِي sözcükleri mesabesinde olup isim olduğu ve başka bir

⁵⁴ İbnü't-Tarâve, *Risâletü'l-İfsâh bi ba' zi mâ câe mine'l-hatai fi'l-İzâh*, 100.

⁵⁵ İbnü't-Tarâve, *Risâletü'l-İfsâh bi ba' zi mâ câe mine'l-hatai fi'l-İzâh*, 34.

⁵⁶ er-Ra'd 13/43.

⁵⁷ İbnü't-Tarâve, *Risâletü'l-İfsâh bi ba' zi mâ câe mine'l-hatai fi'l-İzâh*, 41.

İBNÜ'T-TARÂVE'NİN EBÛ ALÎ EL-FÂRİSÎ'YE NAHÎV ALANINDA YÖNELTTİĞİ BAZI ELEŞTİRİLER (RİSÂLETÜ'L-İFSÂH İSİMLİ ESER ÖRNEĞİNDE)

kelimede amel etmesinin caiz olmadığı görüşünü savunmuş ve bu konuda Ebû Alî el-Fârisî'yi eleştirmiştir.⁵⁸

b. Ebû Alî el-Fârisî, *أَعْجَبَنِي الضَّرْبُ زَيْدٌ عَمْرًا* kullanımını caiz görmüştür. Ancak İbnü't-Tarâve zikri geçen örnekte geçen *الضَّرْبُ* sözcüğünün cins isim olduğunu ve örneğin bu şekilde kullanımının hatalı olduğunu iddia etmiştir.⁵⁹

3.4.4. Muzâf

Ebû Alî el-Fârisî, muzâf konusunu anlatırken *المُضَافُ عَامِلٌ فِي الْمُضَافِ إِلَيْهِ* “muzâf, muzâfun ileyh'te amel eder” ifadesini kullanır. İbnü't-Tarâve, isimlerin amel etmediğini bilakis isimlerde amel edildiğini ifade ederek bu konuda Ebû Alî el-Fârisî'ye itirazda bulunmuştur.⁶⁰

3.4.5. Hâl

İbnü't-Tarâve'nin Ebû Alî el-Fârisî'yi eleştirdiği hususlardan biri de hâl ve zarf sözcüklerinde amel eden amiller ile ilgilidir. Ebû Alî el-Fârisî, hâl ve zarf sözcüklerinde amel eden âmillerin aynı olduğunu belirtmiştir. İbnü't-Tarâve ise hâl ve zarfta amel eden âmillerin farklı olduğunu hâlde amel eden âmilin lafzî âmil zarfta amel eden âmilin ise manevî âmil olduğunu ifade ederek Ebû Alî el-Fârisî'ye bu konuda eleştirilerde bulunmuştur.⁶¹

3.4.6. مُنْذُ ve مُنْذُ

Ebû Alî el-Fârisî, *سِرَتْ مُنْذُ كَمْ* örneğinde geçen *مُنْذُ* sözcüğünün harf olduğunu iddia etmiştir. İbnü't-Tarâve ise *مُنْذُ* sözcüğünün isim olduğunu iddia ederek bu konuda Ebû Alî el-Fârisî'ye itirazda bulunmuştur.⁶²

3.4.7. İzâfet-i Lafzî (Gayr-i Mahza İzâfe)

Ebû Alî el-Fârisî, *مِنْ* edatının bir gayenin başlangıcını ifade ettiğini açıklamıştır. İbnü't-Tarâve ise Sîbeveyhi'den nakilde bulunarak *مِنْ* edatının *teb'îz* anlamını ifade ettiğini söyleyerek bu konuda Ebû Alî el-Fârisî'ye eleştiride bulunmuştur.⁶³

⁵⁸ İbnü't-Tarâve, *Risâletü'l-İfsâh bi ba' zi mâ câe mine'l-hatai fi'l-İzâh*, 53.

⁵⁹ İbnü't-Tarâve, *Risâletü'l-İfsâh bi ba' zi mâ câe mine'l-hatai fi'l-İzâh*, 56.

⁶⁰ İbnü't-Tarâve, *Risâletü'l-İfsâh bi ba' zi mâ câe mine'l-hatai fi'l-İzâh*, 84.

⁶¹ İbnü't-Tarâve, *Risâletü'l-İfsâh bi ba' zi mâ câe mine'l-hatai fi'l-İzâh*, 75.

⁶² İbnü't-Tarâve, *Risâletü'l-İfsâh bi ba' zi mâ câe mine'l-hatai fi'l-İzâh*, 89.

⁶³ İbnü't-Tarâve, *Risâletü'l-İfsâh bi ba' zi mâ câe mine'l-hatai fi'l-İzâh*, 93.

3.4.8. Atıf Harfi

a. İbnü't-Tarâve, Ebû Alî el-Fârisî'nin zikrettiği **بَلْ أَهْيَ شَاءَ** örneğinin atıf harfinin istifhâm anlamını ifade eden elif harfinin başında zikredilmesinin caiz olmadığı gerekçesiyle hatalı olduğunu ifade etmiştir.⁶⁴

b. İbnü't-Tarâve, Ebû Alî el-Fârisî'nin zikretmiş olduğu **أَزَيْدَ عِنْدَكَ أَوْ عَمْرُو** örneğinin hatalı olduğunu bilakis iki ismin yan yana zikredilmesi gerektiğini ve cümlelerin doğrusunun **أَزَيْدَ عِنْدَكَ أَوْ عَمْرُو عِنْدَكَ** şeklinde olması gerektiğini ifade etmiştir.⁶⁵

3.4.9. Nefy Edatından Sonra Cevabın Zikredilmesi

Ebû Alî el-Fârisî, **ما تأتينا فتحدثنا** örneğinde olduğu gibi olumsuzluk (nefy) edatından sonra cevabın zikredilmesinin caiz olduğunu ifade etmiştir. İbnü't-Tarâve ise Sîbeveyhi'nin *el-Kitâb* adlı eserinden naklettiklerini delil göstererek olumsuzluk (nefy) edatından sonra cevabın zikredilmesinin caiz olmadığını iddia etmiştir.⁶⁶

3.4.10. Cezm Ameli İşleyen Harfler Bâbı

Ebû Alî el-Fârisî, cezm ameli işleyen harfleri izah ederken **لَمَّا** fiil ile kullanılan **لَمَّا** edatının cezm ameli işlediğini iddia etmiştir. İbnü't-Tarâve ise Ebû Alî el-Fârisî'nin bu konuda hata ettiğini **لَوْ** edatının yerine zikredilen **لَمَّا** edatının cezm ameli işlediğini ifade etmiştir.⁶⁷

3.4.11. Munsarif İsim

Ebû Alî el-Fârisî, munsarif olan isimde nasb halinde gelen “elif” harfinin tenvidinden bedel olarak geldiğini iddia etmiştir. İbnü't-Tarâve ise “elif” harfinde imâlenin caiz olduğunu söyleyerek Ebû Alî el-Fârisî'nin bu konuda hata ettiğini ifade etmiştir.⁶⁸

3.4.12. Cemi' (Çoğul)

a. Ebû Alî el-Fârisî, **سَوَاءٌ** sözcüğünün çoğulunun **سَوَاسِيَّةٌ** şeklinde geldiğini zikretmiştir. İbnü't-Tarâve ise **سَوَاءٌ** sözcüğünün çoğulunun sadece nesirde **سَوَاسِيَّةٌ** şeklinde kullanıldığını ifade ederek Ebû Alî el-Fârisî'nin bu konuda hata ettiğini ifade etmiştir.⁶⁹

⁶⁴ İbnü't-Tarâve, *Risâletü'l-İfsâh bi ba' zi mâ câe mine'l-hatai fi'l-İzâh*, 97.

⁶⁵ İbnü't-Tarâve, *Risâletü'l-İfsâh bi ba' zi mâ câe mine'l-hatai fi'l-İzâh*, 96.

⁶⁶ İbnü't-Tarâve, *Risâletü'l-İfsâh bi ba' zi mâ câe mine'l-hatai fi'l-İzâh*, 99.

⁶⁷ İbnü't-Tarâve, *Risâletü'l-İfsâh bi ba' zi mâ câe mine'l-hatai fi'l-İzâh*, 99, 100.

⁶⁸ İbnü't-Tarâve, *Risâletü'l-İfsâh bi ba' zi mâ câe mine'l-hatai fi'l-İzâh*, 105.

**İBNÜ'T-TARÂVE'NİN EBÛ ALÎ EL-FÂRİSÎ'YE NAHÎV ALANINDA YÖNELTTİĞİ BAZI
ELEŞTİRİLER (RİSÂLETÜ'L-İFSÂH İSİMLİ ESER ÖRNEĞİNDE)**

b. Ebû Alî el-Fârisî, üç harfli kelimelerin çoğullarını açıklarken كَلَيَات şeklinde çoğul kullanıldığını ifade etmiştir. İbnü't-Tarâve ise sözcüğün çoğul şeklinde doğru kullanımının كَلَيَات şeklinde olması gerektiğini ifade etmiştir.⁷⁰

3.4.13. Nisbet

a. Ebû Alî el-Fârisî, nisbet konusunda عَدُوَّة sözcüğünün nisbetinin عَدَوِيَّ şeklinde سُوءُ sözcüğünün nisbetinin ise شَتِيَّ şeklinde kullanıldığını zikretmiştir. İbnü't-Tarâve ise عَدُوَّة sözcüğünün nisbetinin عَدَوِيَّ şeklinde kullanımının kıyasî olduğunu ancak سُوءُ sözcüğünün nisbetinin شَتِيَّ şeklinde kullanımının şaz olduğunu kıyasî kullanımının ise شَتِيَّ şeklinde olduğunu ifade ederek bu konuda Ebû Alî el-Fârisî'ye eleştiride bulunmuştur.⁷¹

b. Ebû Alî el-Fârisî, الْبَحْرَيْن sözcüğünün nisbetinin بَحْرَانِيَّ şeklinde geldiğini ifade ettikten sonra الْاَلِفُ وَ النُّونُ لَيْسَتَا بِشَتِيَّةٍ “elif ve nûn harfi tesniye değildirler” şeklinde bir ifade kullanır. İbnü't-Tarâve ise Ebû Alî el-Fârisî'nin الْبَحْرَيْن sözcüğünün önce tesniye olduğunu zikredip ardından sözcükte geçen “elif” ve “nûn” harflerinin tesniye (alameti) olmadıklarını ifade etmesi taaccub edilecek bir durum olduğunu ifade etmiştir.⁷²

3.4.14. Müzekker ve Müennes

a. Ebû Alî el-Fârisî, أَشْيَاء sözcüğünün müzekker oluşunu ثَلَاثَةٌ sözcüğü ile delillendirmiş ve أَشْيَاء sözcüğünün طَرَفَاء sözcüğü gibi müennes olduğunu iddia etmiştir. İbnü't-Tarâve ise ثَلَاثَةٌ, أَرْبَعَةٌ ve benzeri sözcüklerin müennes kelimeler olduğunu ifade ederek bu konuda Ebû Alî el-Fârisî'ye itirazda bulunmuştur. İbnü't-Tarâve'ye göre sayılarda temyîzin (madûdun) müfredine bakılır. Müfredi müzekker ise ثَلَاثَةٌ denilir. Müennes olduğunda ise ثَلَاثٌ denilir. Her iki sayıda müennestir. Aynı şekilde أَشْيَاء sözcüğünün بَطَّة sözcüğü gibi lafzının müennes müfredinin ise müzekker olduğunu ifade ederek bu konuda Ebû Alî el-Fârisî'yi eleştirmiştir.⁷³

b. Ebû Alî el-Fârisî, بُنْتُ kelimesindeki “tâ” (ت) harfinin te'nîs anlamı taşımadığını belirtmiştir. Buna mukabil İbnü't-Tarâve, بُنْتُ, أُخْتُ, كَيْتٌ, دَيْتٌ, بُتَّانٌ ve كَلْتَا kelimelerinde

⁶⁹ İbnü't-Tarâve, *Risâletü'l-İfsâh bi ba' zi mâ câe mine'l-hatai fi'l-İzâh*, 109.

⁷⁰ İbnü't-Tarâve, *Risâletü'l-İfsâh bi ba' zi mâ câe mine'l-hatai fi'l-İzâh*, 129.

⁷¹ İbnü't-Tarâve, *Risâletü'l-İfsâh bi ba' zi mâ câe mine'l-hatai fi'l-İzâh*, 113.

⁷² İbnü't-Tarâve, *Risâletü'l-İfsâh bi ba' zi mâ câe mine'l-hatai fi'l-İzâh*, 115.

⁷³ İbnü't-Tarâve, *Risâletü'l-İfsâh bi ba' zi mâ câe mine'l-hatai fi'l-İzâh*, 119, 120.

bulunan “tâ” (ت) harfinin te’nîs işlevi gördüğünü ileri sürmüştür. İbnü’t-Tarâve bu görüşünü, söz konusu kelimelerdeki “tâ” (ت) harfinin فَاطِمَةُ ve حَنِيفَةُ örneklerinde olduğu gibi izâfet durumunda düşmesi, vakıf ve tahkîr hallerinde ise aslî formuna dönmesiyle temellendirmiştir.⁷⁴

3.4.15. Maksûr ve Memdûd

a. Ebû Alî el-Fârisî, maksûr ve memdûd bahsinde السماء sözcüğü gibi bazı isimlerin memdûd ve maksûr oluşlarının kıyâs yoluyla bilinmediğini ifade etmiştir. İbnü’t-Tarâve ise Ebû Alî el-Fârisî’nin bu açıklamalarının fahiş bir vehimden ibaret olduğunu ifade etmiş ve kıyâsî olarak السماء sözcüğünün çoğulunun أَسْمَاءِ şeklinde geldiğini ifade etmiştir.⁷⁵

b. Ebû Alî el-Fârisî, السَّدى sözcüğünün gündüz düşen şeyi النَّدى sözcüğünün ise gece düşen şeyi ifade ettiğini açıklamıştır. İbnü’t-Tarâve ise, السَّدى sözcüğünün gecenin ilk vaktinde düşen şeyi النَّدى sözcüğünün ise gecenin sonunda düşen şeyi ifade ettiğini söyleyerek bu konuda Ebû Alî el-Fârisî’ye itirazda bulunmuştur.⁷⁶

Sonuç

İbnü’t-Tarâve, çalışma konumuzu oluşturan *Risâletü’l-İfsâh bi ba’zi mâ câe mine’l-hatai fi’l-İzâh* adlı eserinde Ebû Alî el-Fârisî’yi eleştirmiş hatta bazı yerlerde sert bir dil kullanmıştır. İbnü’t-Tarâve’nin Ebû Alî el-Fârisî’ye yönelttiği tenkitler sadece gramer konuları ile sınırlı kalmamış çok az miktarda da olsa uslûbuna yönelik ifadelere dair eleştiriler de mevcuttur. İbnü’t-Tarâve, Sîbeveyhî’yi Ebû Alî el-Fârisî’den üstün tutmuştur. İbnü’t-Tarâve, eleştirdiği gramer konularında Sîbeveyhî’nin *el-Kitâb* adlı eserini temel referans kaynağı almıştır. Tenkitlerin çoğunda Sîbeveyhî’nin *el-Kitâb* adlı eserinde geçen ifadeleri değiştirmeden aynen aktarmıştır. İbnü’t-Tarâve, Ebû Alî el-Fârisî’nin eserinde yer alan bilgilerin Sîbeveyhî’nin *el-Kitâb* adlı eserinde geçen bilgilere muhalif olduğunu ifade etmiştir.

İbnü’t-Tarâve’nin yaşadığı dönemde Endülüs’te Sîbeveyhî’nin *el-Kitâb* adlı eserinin yoğun ilgi görmesinin İbnü’t-Tarâve’nin bu eseri telif etmesinde etkili olduğu düşünülmektedir.

İbnü’t-Tarâve, Ebû Alî el-Fârisî’yi tenkit ederken “الصَّوَابُ مَا قَالَهُ سَيِّبَوَيْهِ” “لِإِغْدِهِ مِنَ الصَّوَابِ” “فُتِّقَ إِلَى الْإِصْلَاحِ خَارِجٌ عَنْ سَنَنِ الصَّوَابِ”, “يَزْعُمُ”, “وَمِنْ زَعَمَ”, “وَوَخَلَطَ” “مِنْ الْعَجَبِ” “مِمَّا لَمْ يَرِدْ بِهِ نَظْمٌ وَلَا نَثْرٌ”, “هَذَا الْمَعْنَى سَخِيفٌ” “حَطَأٌ” şeklinde ifadeler kullanmıştır.

⁷⁴ İbnü’t-Tarâve, *Risâletü’l-İfsâh bi ba’zi mâ câe mine’l-hatai fi’l-İzâh*, 133.

⁷⁵ İbnü’t-Tarâve, *Risâletü’l-İfsâh bi ba’zi mâ câe mine’l-hatai fi’l-İzâh*, 120, 121.

⁷⁶ İbnü’t-Tarâve, *Risâletü’l-İfsâh bi ba’zi mâ câe mine’l-hatai fi’l-İzâh*, 121.

**İBNÜ’T-TARÂVE’NİN EBÛ ALÎ EL-FÂRİSÎ’YE NAHÎV ALANINDA YÖNELTTİĞİ BAZI
ELEŞTİRİLER (RİSÂLETÜ’L-İFSÂH İSİMLİ ESER ÖRNEĞİNDE)**

İbnü’t-Tarâve’nin eserde yer verdiği tenkitlerinden onun, Sîbeveyhî’nin mensup olduğu Basra dil ekolüne temayül ettiği anlaşılmıştır.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Yazar(lar) / Author(s): Mahfuz Geylani

Finansman / Funding: Yazarlar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadıklarını kabul ederler. / The authors acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Kaynakça

- Dabbî, Ebu'l-Abbâs Mufaddal b. Muhammed b. Ya'la el-Kûfî. *Buğyetu'l-mültemis fî târihi ricâli ehli'l-Endelüs*. thk. İbrâhim el-Ebyârî. 1. Basım. Kâhire: Dâru'l-Kutubu'l-Misrî; Dâru'l-Kutubu'l-Lübnânî, 1410/1989.
- İbnu'l-Ebbâr. Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh el-Kudâî. *el-Muktadab min kitâbi tuhfetu'l-kadîm*. thk. İbrâhim el-Ebyârî. Kâhire: Dâru'l-Kutubi'l-Misrî; Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-Lübnânî, 3. Basım, 1410/1989.
- İbnu'l-Enbârî, Ebu'l-Berekât Kemâluddîn Abdurrahmân b. Muhammed. *Nüzhetu'l-elibbâ fî tabakâti'l-udebâ*. thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhim. Kâhire: Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, 1418/1998.
- İbnü't-Tarâve, Ebu'l-Huseyn Süleymân b. Muhammed b. Abdillâh es-Sebâî el-Mâlekî. *Risâletü'l-ifsâh bi ba'zi mâ câe mine'l-hatai fî'l-Îzâh*, thk. Hâtım Sâlih ed-Dâmin. Beyrût: Âlimul-Kutub, 2. Basım, 1416/1996.
- İbn Nedîm, Ebu'l-Ferec Muhammed b. Ebî Yakûb İshâk b. Muhammed b. İshâk. *el-Fihrist*. Beyrût: Dâru'l-Marife, ts.
- İbnu'l-Kiftî, Cemâluddîn Ebu'l-Hasan Alî b. Yûsuf. *İnbâhu'r-ruvât alâ enbâhi'n-nuhât*. thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhim. 4 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Fikri'l-'Arabî; Beyrût: Müessesetu'l Kutubu's-Sekkâfiyye, 1. Basım, 1406/1986.
- Safedî, Selâhuddîn Halîl b. Aybeg. *el-Vâfi bi'l-vefeyât*. thk. Ahmed el-Arnâvûd, Tezkî Mustafâ. 29 Cilt, Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1. Basım, 1420/2000.
- Sîbeveyhî, Ebû Bîşr Amr b. Osmân b. Kanber. *el-Kitâb*. thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn. 5 Cilt, Beyrût: Âlimu'l-Kutub, ts.
- Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahmân. *Buğyetu'l-vu'ât fî tabakâti'l-lugaviyyîn ve'n-nuhât*. thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhim. Beyrût: el-Mektebetu'l-'Asriyye, ts.
- Yemânî, Abdalbâkî b. Abdilmecîd. *İşâretu't-tayîn ve terâcimu nuhati ve'l-lugaviyyîn*. thk. Abdulmecîd Deyyâb. Riyâd: Şirketu Tıbbâtu'l-'Arabiyye, 1. Basım, 1406/1986.
- Zirikî, Hayruddîn. *el-'Âlâm*. 8 Cilt. Beyrût: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 15. Bas